

דוד בן גוריון-מייסד מדינת ישראל, ראש ממשלה ושחמטאי

(המאמר מוקדש ליום העצמאות ה-73 תשפ"א)

מאת: ד"ר שלמה קנדלשיין

ביום ה' באייר תש"ח (14.5.1948) בשעה 16.00 בבית מאיר דיזנגוף בשד' רוטשילד 16 בתל-אביב הכריז דוד בן-גוריון, יו"ר מינהלת העם, על הקמת מדינת ישראל.

ההכרזה הייתה שמונה שעות לפני סיום המנדט הבריטי בארץ ישראל, בהתאם להחלטת עצרת האו"ם מס' 181, מיום כט' בנובמבר 1947, על חלוקת ארץ ישראל לשתי מדינות - יהודית וערבית, כאשר ירושלים תישאר תחת פיקוח בינלאומי.

היה זה טקס היסטורי במעמד חברי מועצת העם ואישים מגוונים היישוב בארץ. טקס אשר יזכר לדורי דורות ב קריאת מגילת העצמאות ע"י בן-גוריון, שאותה עיצב בנוסחה הסופי והכרזתו הדרמטית:

"אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל"(!)

בן גוריון מכריז על הקמת מדינת ישראל (צילום: רודי ויסנשטיין)

בסיום ההכרזה היה בן גוריון ראשון החותמים על מגילת העצמאות, יחד עמו חתמו כל חברי מועצת העם. שמה של המדינה נקבע סמוך להקמתה, לפי הצעת בן גוריון.

לאחר ההכרזה הפכה מועצת העם למועצת המדינה הזמנית - הסמכות המחוקקת של מדינת ישראל מיום סיום המנדט הבריטי ועד להקמת הכנסת, ומינהלת העם נקבעה כממשלה הזמנית.

בן גוריון, שהיה יו"ר מינהלת העם ויו"ר הנהלת הסוכנות היהודית, נבחר לראש הממשלה.

ההכרעה במינהלת העם על הכרזת הקמת מדינת ישראל הייתה קשה. החלטה זו התקבלה במינהלת העם ב-12.5.1948 לאחר מאבק שקול, שבו גוריון הטיל את כל כובד משקלו בעד קבלת ההחלטה על הקמת מדינת ישראל. בן גוריון טען, כי שביתת נשק עם מדינות ערב תכבול את הישוב, ולכן יש להכריז מיד על הקמת מדינת ישראל.

ערביי ארץ ישראל ומדינות ערב לא קיבלו את החלטת האו"ם. לאחר ההכרזה על מדינת ישראל, פלשו צבאות חמש מדינות ערב לישראל והחלה מלחמת השחרור-תש"ח, שהסתיימה בהסכמי שביתת הנשק ב-1949.

שחמט מבית אבא

אין ספור ספרים, ביוגרפיות, כתבות, מאמרים ופרסומים בארץ ובעולם נכתבו על דמותו של דוד בן-גוריון, שהיה אישיות ומדינאי בעל שם עולמי.

דוד בן-גוריון (גרין) נולד ב-16.10.1886 בפלונסק (פולין) לשיינדל ואביגדור גרין.

מבין התחביבים הייחודיים והמשמעותיים בחייו היה משחק השחמט, אותו למד בגיל 5 בבית אבא בפלונסק. בן גוריון אהב מאד את משחק השחמט, ושיחק רבות שחמט כדבריו:

"משחקים אחרים לא ידעתי בילדותי פרט לשחמט. איש לא שמע על פוטבול (כדורגל) באותם ימים.

הייתי אז בן 5 ושמעתי מאבא, שהיה מוטרד שהיה לי ראש גדול (במיוחד הבליטה של הקודקוד העורפי) והלך איתי לרופא לבדיקה. הרופא בדק ומישש את ראשי ואמר לאבא שלי, שראשי הגדול מוכיח כי יש לי כשרונות גדולים, ועתיד גדול נשקף ליי" (בית אביי" 1975).

שחמטאי פעיל על הלוח

בן גוריון משחק שחמט בביקור בספינה של חיל הים, 1949 (צילום: לע"מ)

חרף עיסוקיו הרבים, מצא בן גוריון גם זמן פנוי לשחק שחמט עם פרטנר קבוע בתל-אביב.

בן גוריון גר בשד' קרן קיימת 17 בתל-אביב (היום שד' בן גוריון). ברחוב בן-יהודה 109 פינת שד' קרן קיימת היה בית מרקחת, אשר בעליו הרוקח אברהם אברבנאל היה משחק בקביעות שחמט עם בן גוריון בבית המרקחת בשעות שהיה סגור. על כך מספרת אתי גרגיר, שגרה ברחוב ארנון, מרחק 50 מ' מבית המרקחת, בהיותה ילדה: "כל ילדי השכונה ראינו אותם משחקים שחמט בבית המרקחת, בדרך כלל בהפסקות צהרים, והיינו עוקבים מתי אשתו של בן גוריון, פולה, הייתה מביאה להם תה" ("זמן מעריב" 18.1.2008).

גם אברהם בלבן מציין כי בן גוריון היה משחק שחמט בבית המרקחת בצהריים, עם בעליו אברבנאל, שהיה יריבו הקבוע למשחק ("הארץ" 25.2.2019).

עיתון "מעריב" מתאריך 20.11.1964 מדווח כי בן גוריון היה שחקן קבוצת קיבוץ שדה בוקר בליגת השחמט: "מר בן-גוריון השתתף לא מכבר בנבחרת שדה בוקר, ואחרי מאבק קשה של שלוש שעות סיים בתיקו קרב עם יריבו מסדום".

ראש הממשלה בטקס הסיום של האליפות הראשונה בשחמט של מדינת ישראל 1951

בשנת 1951 נערכה האליפות הראשונה של מדינת ישראל, בה השתתפו לראשונה ארבעת הגדולים של השחמט הישראלי - ד"ר מנחם אורן, יצחק אלוני, יוסף פורת ומשה צירניאק.

האליפות זכתה להתעניינות רבה, בשל עובדת היותו של ראש הממשלה, דוד בן-גוריון, חובב שחמט נלהב. בן גוריון הורה לגורמים הממלכתיים להגיש סיוע מכסימלי לתחרות.

"קול ישראל" העמיד פינה יומית מיוחדת לסקירת האליפות, בליווי פרשנויות וראיונות עם השחקנים. גם העיתונות היומית הקדישה סקירות נרחבות לפני האליפות, במהלכה ובסיומה.

באליפות זכה ד"ר מנחם אורן, שקיבל בטקס הסיום את הפרס מדוד בן-גוריון. בן גוריון כיבד בנוכחותו את הטקס יחד עם גלריה של אישים מהשורה הראשונה, ביניהם דוד רמז שר החינוך והתרבות, ופנחס רוזן שר המשפטים (שניהם מהחותמים על מגילת העצמאות). לימים היה פנחס רוזן נשיא הכבוד של איגוד השחמט).

בן גוריון מברך בטקס הסיום של אליפות ישראל בשחמט 1951. משמאל: ד"ר יהודה גרינגרד, ישראל ברב (מנהלי התחרות), בן גוריון, פנחס רוזן (שר המשפטים).

בן גוריון התייחס בדברי ברכתו לערכו המוסרי של השחמט: "אין המקריות שלטת בהאבקות המתגוששים בו, ורק ראיית הנולד, כוח ההמצאה וחריפות השכל קובעים בו את התוצאה".

האלוף ד"ר מנחם אורן הדגיש כי "התרגשתי מאד כשראש הממשלה חילק לי את הפרס במו ידיו, מעטפה ובה צ'ק על 100 ל"י. הכבוד גדול כי זו האליפות הראשונה במדינת ישראל".

סיכם את טקס הסיום השבועון "דבר השבוע" 4/1951: "טקס הסיום של האליפות בהשתתפות בן גוריון, הוחג בהתרוממות הרוח. לכולם הייתה הרגשה, כי אמנם יש דורשים לשחמט בישראל, ולא יישאר עוד המשחק היהודי כספיח בשדה תרבותנו".

הישג עולמי נגד הרוסים באולימפיאדת אמשטרדם 1954

בן גוריון גילה עניין רב בהופעת נבחרת ישראל באולימפיאדת אמשטרדם 1954, ובמיוחד התעניין במפגשי ספורט מול ברית המועצות.

באמשטרדם השיגה נבחרת ישראל הישג מרשים, מקום 7 (מתוך 26 נבחרות), ועוד יותר מדהים תיקו 2:2 מול ברית המועצות אלופת העולם, תוצאה שהייתה סנסציה עולמית.

הייתה זו שעתו הגדולה של **יצחק אלוני** בלוח הרביעי, כאשר ניצח את רב האמן הרוסי אלכסנדר קוטוב, מבכירי השחקנים בתקופתו.

סיפר אלוני על הרגע הגדול של חייו בקריירה השחמטית העשירה שלו: "מה שקרה במשחק נגד רוסיה יכול לקרות רק בחלום. ההפתעה הייתה כה גדולה, עד שכמעט אין להעלותה על הדעת. פורת סיים בתיקו עם בוטביניק, צ'רניאק עם סמיסלוב, אורן הפסיד לקרס, ואילו אני ניצחתי את קוטוב.

שיחקתי באומץ רב ולא ויתרתי. בא אלי אלוף העולם בוטביניק ושחמטאים אחרים והציעו לי לסיים בתיקו, אבל אני סרבת. ניסו ללחוץ עלי אבל אני עמדתי בסרובי. לחמתי כאריה גם נגד המעבדה הרוסית, ולאחר מספר מסעים זכיתי במשחק היסטורי זה. העיתונים היו מלאים בתיאור המשחק, ומכל העולם קבלתי ברכות על נצחוני. עיתון אחד כינה אותי מכונת שחמט. היה זה מקרה היסטורי בתולדות השחמט הישראלי."

צ'רניאק, שהיה עד לדרמה, סיפר כי: "לאחר המשחק שאלו אותו שחמטאים רבים, "האם אלוני הוא גאון או שרלטן? השבתי להם - שניהם!"

במשחק נגד הרוסים, שהיה לו הד מדיני גדול, צפו באולם המשחקים פנחס רוזן שר המשפטים-נשיא הכבוד של איגוד השחמט, ונציגי שגרירות ישראל בהולנד.

מישראל עקב אחר המפגש עם הרוסים האוהד הקבוע ראש הממשלה דוד בן-גוריון, ששלח באותו יום מברק ברכה נלהב לנבחרת. עם שובה לארץ ערך לה קבלת פנים, וניתח עם אלוני את נצחונו הגדול על קוטוב.

חשיבות ההצלחה של הנבחרת, גם מבחינה מדינית, עמדה בפני בן-גוריון טרם נסיעתה לאולימפיאדה במוסקבה בשנת 1956. הפגישה של נבחרת ישראל בשחמט עם "יהדות הדממה", שמאחורי מסך הברזל, לאחר שברית המועצות סגרה את שעריה בפני עליית יהודים לארץ, הייתה בעיני בן גוריון בעדיפות עליונה. יש לציין כי היחסים בין ברית המועצות היו עדיין תקינים, והם נותקו רק בעקבות מלחמת סיני, שהחלה בסוף אוקטובר 1956.

אי לכך דאג בן גוריון להקצבה ממשלתית מיוחדת בסך 3000 ל"י לשיגור הנבחרת למוסקבה, בה סיימה הנבחרת במקום ה-12 (מתוך 34 נבחרות).

הנבחרת עוררה התרגשות עצומה בקרב יהודי ברית המועצות, במיוחד התפילה ביום הכיפורים בבית הכנסת המרכזי של מוסקבה, שהייתה חוויה בלתי נשכחת.

הצלחה בשחמט מול הכישלון בכדורגל של נבחרת ישראל

בן גוריון לא גילה התעניינות מיוחדת בענפי ספורט אחרים מלבד שחמט, אולם התייחס לתוצאות בספורט, במיוחד כאשר ראה בהם חשיבות מדינית במיוחד נגד ברית המועצות.

בשנת 1956 לפי החלטת הפיפ"א, התמודדה ישראל במפגש כפול בכדורגל נגד ברית המועצות, על כרטיס כניסה למשחקים האולימפיים באולימפיאדת מלבורן 1956.

"המפגש עם רוסיה הפך לאירוע בעל משמעות לאומית מובהקת. המפגשים נתפשו ככאלה, שיגרמו להידוק שיתוף הפעולה שבין ברית המועצות לישראל.

לישראל במישור היהודי הייתה זו הזדמנות ליצירת קשר עם הקהילה היהודית מעבר "למסך הברזל".

במישור התעמולתי הייתה זו רוח הקרב של הישראלים, המתמודדים באומץ מול המעצמה הגדולה, וכל תוצאה, שאינה תבוסה, עשויה ל הביא גם כבוד ויוקרה. ההפסד המינימלי של ישראל במשחק השני, כמו השער שכבשה, הוכיח זאת" (חריף 2003).

הרוסים ניצחו פעמיים, במוסקבה הנחילו לישראל תבוסה 5:0, וברמת-גן 2:1 (בשער ניצבו שני השוערים האגדיים-לב יאשין הרוסי ויעקב חודורוב הישראלי). אכן הפסדים אלו נחשבו בציבור באותה תקופה "כהפסדים של כבוד".

בן גוריון לא קיבל זאת, הוא ראה בהפסדים כישלון לאומי. הפסדים אלו הכעיסו אותו, והוא הרבה להשוות בעיני מקורביו איך ישראל מצליחה בשחמט מול הכישלונות בכדורגל.

ביומנו הוא כתב: "כשהגיע תור המשחק בכדורגל ברחתי, כי ידעתי ששחקנינו יובלו כצאן לטבח".

יתר על כן, לאחר התבוסה במוסקבה במשחק הראשון, שנערך ב-11.7.1956, הוא לא הירפה ויזם לראשונה בהיסטוריה של מדינת ישראל דיון דחוף בישיבת הממשלה ב-15.7.1956 על... הפסד במשחק כדורגל-לברית המועצות. דבריו של בן גוריון בישיבת הממשלה מדברים בעד עצמם: "מעולם לא הלכתי לראות משחק כדורגל, ולא אלך לראות את המשחק עם הרוסים פה. לי זה לא נחוץ אבל כנראה נחוץ לציבור. חשוב שאנו נכה בגויים. אני בטוח שהבחורים שלנו אם יתאמנו, יכולים להיות לא יותר גרועים מהרוסים....."

כאן הציע בן-גוריון בממשלה: "יש לי מחשבה שניקח עשרים צעירים, שהם חייבים לשרת שנתיים וחצי בצבא, שכל זמנם יהיה מוקדש לאימונים ספורטיביים. זה לא יגרע מכוח הצבא, אבל הם יתאמנו ואם ייסעו לאיזה מקום יהיה לפחות איזה שער".

בהמשך ב-31.7.1956 נערך ברמת גן המשחק השני מול הרוסים, שניצחו הפעם מינימלית, כאשר ישראל מחמיצה הזדמנות לתיקו סנסציוני (נחום סטלמך נגח את השער הראשון ויהושע "שייע" גלזר החמיץ שער שוויון בדקה ה-89, כאשר בעיטה אדירה שלו נהדפה על ידי השוער יאשין הגדול).

בן גוריון התרכז מעט לאחר המשחק השני, וכתב ביומנו: "בחורינו הוכיחו כי הם יודעים להצליח ולהתאמץ".

אגב, בהמשך הרוסים זכו במדליית הזהב בכדורגל באולימפיאדת מלבורן 1956.

הצעתו של בן גוריון בממשלה, לטיפוח ספורטאים מצטיינים בשרותם הצבאי, התקבלה פה אחד. הוקמה רשות הספורט במדינת ישראל בשנת 1961 (מינהל הספורט של היום) כפי שנראה בהמשך, ויושם מעמד "ספורטאי מצטיין" בצה"ל בענפי הספורט השונים כולל בשחמט. מעמד הקיים עד עצם היום הזה, וכן זכה גם השחמט לתקצוב מהמדינה, כיתר ענפי הספורט.

הקמת רשות הספורט והכללת השחמט כענף ספורט מוכר

בן גוריון המשיך במאמציו לבדיקת שיפור הספורט במדינת ישראל. במאי 1960 מינה ועדה ממשלתית מיוחדת בראשות **ראובן דפני**, דיפלומט ממושרד החוץ (1913-2005), העיתונאי ושדרן הספורט המיתולוגי **נחמיה בן-אברהם** (1921-1975), וחבר "הפועל" הבכיר **ישראל אשל** (1923-1992) לבדיקת מצב הספורט בארץ, וכן מה הם הדרכים, שהמדינה צריכה לעשות כדי לסייע בפיתוח וקידום הספורט בישראל!

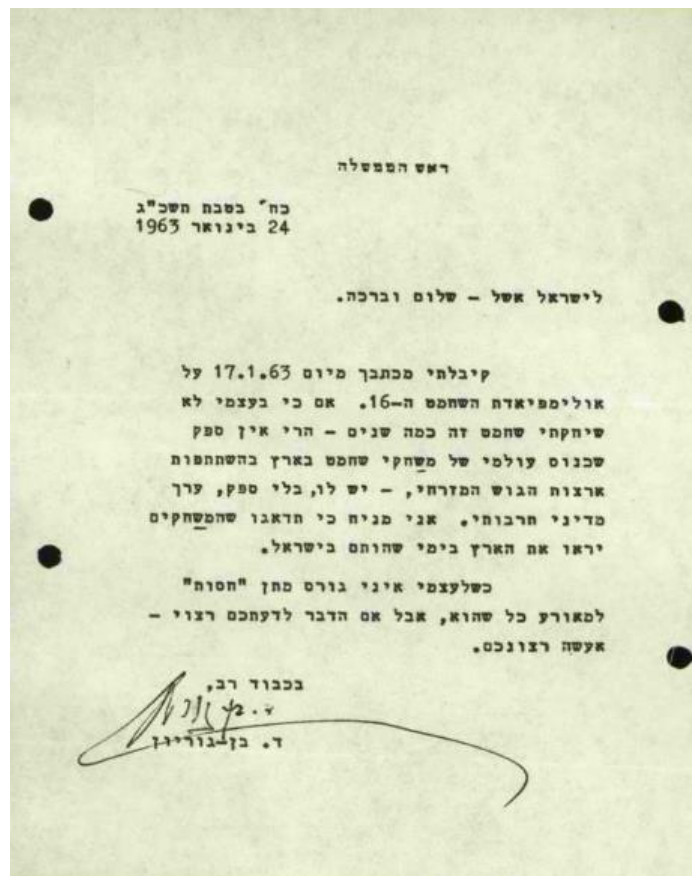
מסקנות הוועדה היו, כי יש להקים גוף ממשלתי עליון לענייני ספורט, שיעודד, יכוון ויפקח על מוסדות הספורט הקיימים. דו"ח הוועדה הוביל במישרין להקמת רשות הספורט במשרד החינוך והתרבות. ראובן דפני, יו"ר הוועדה, כיהן כראש רשות הספורט בחמש השנים הראשונות.

ענף השחמט נהנה ישירות משני חברי הוועדה, שנדבקו ב"חיידק" השחמט. ישראל אשל כיהן 12 שנה כיו"ר האיגוד הישראלי לשחמט וארגן שתי אולימפיאדות בישראל (1964 ו-1976), אליפות עולם לנוער בירושלים (1967), ואולימפיאדת סטודנטים בחיפה (1970).

ראובן דפני היה חבר מטה אולימפיאדת השחמט בשנת 1964 בתל-אביב, שבה ראה בהנחיית בן-גוריון גם יעד מדיני וספורטיבי.

בן גוריון באולימפיאדת תל-אביב 1964

בשנת 1964 נערכה במלון "שרתון בתל-אביב אולימפיאדת השחמט ה-16, בחסותו של דוד בן-גוריון. לפי בקשת האיגוד הישראלי לשחמט נתן בן גוריון את חסותו לאירוע.

מקור: ארכיון המדינה

בינתיים, ביוני 1963 התפטר בן גוריון מתפקידו כראש הממשלה, והמליץ על לוי אשכול כיוורשו.

בהמשך חלה הדרדרות חמורה ביחסיהם של השניים על רקע "פרשת לבון- העסק הביש" (תפיסת חוליית ריגול יהודית בשנת 1954 במצרים, והשאלה מי נתן את ההוראה להפעלתה). אשכול סרב לבקשת בן-גוריון להקמת ועדת חקירה ממלכתית, ובהמשך "הפרשה" גרמה לסערה גדולה במדינה מלווה במשברים ממשלתיים חריפים, ולפרישת בן גוריון ממפא"י והקמת רפ"י.

אירוע זה גרר בל כורחו גם את איגוד השחמט למערבולת קשה. מי יהיו המברכים בטקסי הפתיחה והסיום של האולימפיאדה, כאשר משני צידי המיתרס ניצבים שני היריבים המרים, אשכול ובן-גוריון?! שניהם רצו לכבד בנוכחותם את האירוע הבינלאומי החשוב ולברך.

בעיתון "מעריב" מ-18.11.1964 מופיעה הידיעה הבאה על היעדרותו של בן-גוריון מטקס הפתיחה: "רק אחד מן הבולטים באישי הציבור נעדר עד כה מבין הבאים לאולימפיאדה. היעדרו בולט שבעתיים, משום שהאולימפיאדה נערכת דווקא בחסותו. האיש הוא דוד בן-גוריון, הידוע כחובב שחמט-ולא רק חובב אלא גם שחקן שהשתתף בנבחרת שדה בוקר.

מארגני האולימפיאדה בישראל היו רוצים לראות את בן גוריון בין הבאים. אולם הם יודעים כי עכשיו אין ראשו פנוי למשחקי שח, משום שהוא מחפש את הדרך לתת מט למישהו...."

בסימו של דבר הושגה פשרה לא קלה של "תיקו". אשכול כראש הממשלה יברך בטקס הפתיחה, ובן גוריון יברך בטקס הסיום, ויעניק את הגביע לנבחרת המנצחת.

באולימפיאדה השתתפו 50 נבחרות והמנצחת, נבחרת ברית המועצות הגדולה, עם שני אלופי עולם, טיגראן פטרוסיאן ומיכאל בוטביניק. כמו כן היו בהרכבה הטוען הנצחי לכתר פאול קרס ("פאול השני"), אלוף עולם לעתיד בוריס ספאסקי וליאוניד שטיין. נבחרת ישראל סיימה במקום ה-14.

אין ספק כי המפגש ההיסטורי עם ברית המועצות היה שוב מרתק והסתיים בניצחון ברית המועצות 3: 1. יש לציין כי שני צעירי הנבחרת הישראלית רשמו הישגים מרשימים. בלוח הראשון סיים צדוק דומיניץ בתיקו עם אלוף העולם פטרוסיאן, ובלוח הרביעי סיים ידעאל סטפק בתיקו עם ספאסקי. גם הפסדו של יצחק אלוני לבוטביניק היה לדעתו של בוטביניק אחד המשחקים הטובים באולימפיאדה, והוא כלל אותו בספרו.

לראשונה בתולדות "קול ישראל" נפתחה מהדורת החדשות בידיעה על התיקו של דומיניץ מול פטרוסיאן.

בן גוריון "לא היה מרוצה" מהתיקו (בשחור) של דומיניץ מול פטרוסיאן, והוא פנה לדומיניץ בשאלה: "מדוע לא הכית אותו"? (עדות שמיעה של סטפק שחקן הנבחרת במפגש מול ברית המועצות).

בטקס הסיום של האולימפיאדה הביא את ברכת הממשלה ח"כ אבא אבן - סגן ראש הממשלה. בן גוריון ברך בשפה הרוסית, וציין כי: "אני שמח שאלוף העולם טיגראן פטרוסיאן, הלוח הראשון של ברית המועצות, הוא אלוף עולם בן לאומה קטנה היא האומה הארמנית". בסיום ברכתו ירד בן-גוריון מהבימה ברך את פטרוסיאן ושוחח עימו.

מיכאל בוטביניק ברך בשם הנבחרת המנצחת: "אני מצטער שאיני יכול לברך בעברית כשם שמר בן-גוריון ברך ברוסית. אמנם ניסינו ללמוד עברית, אך הגענו לידי כך, שכאשר שגיתי במשחק עם גליגוריץ האלוף היוגוסלבי, קללני רב אמן גלר... בעברית. למדנו להכיר את הארץ וכלכלתה במשך שלושה שבועות. ישראל הקטנה האכילה עולם שחמט גדול. (וסיים בעברית) תודה רבה ושלוס!" ("הצופה" 26.11.1964).

בסיום העניק בן-גוריון את גביע "המילטון ראסל" לרב-אמן אלכסנדר קוטוב, ראש נבחרת ברית המועצות המנצחת.

בן גוריון מעניק את הגביע לרב אמן קוטוב, ראש הנבחרת המנצחת ברית המועצות, באולימפיאדת תל אביב 1964. ביניהם מיכאל בוטביניק, משמאל ישראל אשל, מנהל האולימפיאדה (צילום: משה פרידן)

סיכום

ללא ספק היה משחק השחמט בעל ערך משמעותי רב חשיבות אצל בן-גוריון. עובדה זו מועצמת עוד יותר בהתייחס לאישיותו כגדול מנהיגי ישראל בארץ ובעולם בדור התקומה לאחר השואה, הקמת מדינת ישראל, וראש הממשלה ושר הביטחון במשך 13 שנה (לסירוגין) בשנותיה הראשונות של המדינה.

בן גוריון עצמו לא עסק בפעילות ספורט גופנית, למעט בשנות חייו האחרונות. מתוך דאגה לבריאותו התמסר לשיטת פלדנקרייז, התעמלות וצעדות יומיות.

לעומת זאת משחק השחמט היה פעילותו הספורטיבית היחידה המשמעותית לכל אורך חייו.

משחק, שלמד כילד בבית אביו, ואשר גיבש ועיצב את הכרתו בחשיבות השחמט, הן כמשחק ספורטיבי-ערכי של "ספורט המוח" והן בשל תרומתו המוצלחת ככלי מדיני בהתמודדות מול אומות העולם.

בן גוריון היה גם אסטרטג וטקטיקן מדיני מעולה. מעבר לאהבתו הגדולה למשחק השחמט, יש להניח, כי מאפייני משחק השחמט, אסטרטגיה וטקטיקה סייעו לו במאבקיו ובהחלטותיו לכל אורך דרכו המדינית.

הוא עקב מקרוב אחר משחקי שחמט, שיחק בעצמו, כיבד בנוכחותו אירועים מרכזיים בשחמט הישראלי והיה גאה מאד בהצלחת שחמטאים ישראלים בזירה הבינלאומית. בדרך זו הוא תרם להכרה ציבורית גדולה בתודעת משחק השחמט.

בן גוריון נפטר ב- 1.12.1973 והובא למנוחת עולמים בקבוץ שדה בוקר. **יהי זכרו ברוך!**

מקורות:

- בן גוריון, **בית אבי**, הוצאת הקיבוץ המאוחד תשל"ה, 1975
- בלבן אברהם, **רשימות תל-אביביות-הצפון הוא שלנו, הפועלים אותו בנו**, עיתון הארץ 25.2.2019
- בר-זוהר מיכאל, **בן גוריון**, הוצאת עם עובד 1975.
- דבר הספורט, **דפני מנהל רשות הספורט במטה אולימפיאדת השחמט**, 1.12.1964
- דבר השבוע, **אליפות ישראל בשחמט 1951**, אפריל 1951
- הבוקר, **בן גוריון מברך ברוסית בטקס סיום האולימפיאדה**, 26.11.1964
- הצופה, **ננעלה אולימפיאדת השחמט ה-16**, 26.11.1964
- חריף חגי, **חשוב שאנו נכה בגויים, המשמעויות הלאומיות של משחק הכדורגל בין נבחרות ישראל וברית המועצות קיץ 1956**, קתדרה 2003, מספר 109 עמ' 11-130
- יושע אבשלום, **דוד בן גוריון ז"ל**, ירחון שחמט מס' 136, ינואר 1974
- מעריב, **מט בלי שח**, 18.11.1964
- מעריב, **שח בשדה בוקר**, 20.11.1964
- על המשמר, **ננעלה אולימפיאדת השחמט**, 26.11.1964
- צ'רניאק משה, **ישראל באולימפיאדות השחמט**, הוצאת רותם 1979
- קאופמן חיים, **בן גוריון אגודות הספורט הלאומיות והפעילות הגופנית**, רוח הספורט, כרך א' חוברת 1 תשע"ה 2015.
- קנדלשיין שלמה, **אורן בצמרת (מנחם אורן)**, הוצאת רשפים 1989
- קנדלשיין שלמה, **הלוחם (יצחק אלוני)**, הוצאת רשפים 1987
- רייכמן נעמי וקובו הילה, **נשארו יידידים**, זמן מעריב 18.1.2008
- שגב תום, **מדינה בכל מחיר-סיפור חייו של דוד בן-גוריון**, הוצאת כתר 2018
- שרף זאב, **שלושה ימים**, עם עובד 1959
- יומן בן-גוריון
- ארכיון המדינה